چەند ڕاستی یەك دەربارەی مۆرکردنی ڕێك کەوتننامەی ساڵی ١٩٢٧ لەنێوان شێخ مەحموودو کاربەدەستاندا

كمال نوري معروف

سەرەتایەك :

لە سەرەتای ۱۹۲۳ەوە، لەو كاتەی سەر لە نوێ كوردو ئینگلیزەكان دژ بەیەكتری هەڵگیرسانەوە، شێخی نەمر سیاسەتی ڕزگاربوونەوەی لەسەر هەمان شێوەی پێشوو بەڕێوە نەبرد. بەڵكو لەلایەكەوە شەڕی لەگەڵ ئینگلیزەكان دا دەكردو، وەك نەخشەو پیلانی خۆشی هەر بارو دۆخێكی ئەوەی بۆ ڕەخسابێت بیەوێ نزیك بوونەوەو وتووێژی لەگەڵدا كردوون بەو هیوایەی مافە ڕەواكانی كورد بدەن. لەو مافانەی ئەووەیش دەیبینی پێیە نەبوو. بۆ ئەوەی كۆتایی بە شەڕو خوێن ڕشتن بهێنرێ و ئەو زیانە بەرە نەمێنێت.

بۆ ئەم كارەش شێخی نەمر دەیویست لە مەیدانی شەڕدا هەندێ سەركەوتنی گەورە بەدەست بهێنێت، بۆ ئەوەی ئینگلیز ملكەچی وتووێژ بكات. ئەوەبوو لەسەرەتادا شۆڕشگێڕی كورد لە شەڕەكانی گۆڕەدەقەر كەسنەزانی و دێی مۆتی و سەرزێی سوێحەتی لەگەڵ سپای سوور بەهاری ئەڵپێن بە دوژمن هەڵچنی و زیانێكی گەورەشیان پێ گەیاند.

بەڵام ئینگلیز بەبری ئەوەی بیر لەوەبكاتەوە كە گەلی كوردیش وەكو هەمــوو گەلانی دیكــەی سەرزەمین دەبێت بە مافی خۆی بگات. هات تووی دووبــەرەكی و ئاژاوە نانــەوەی سەوز كردو دەستی كرد بە كڕینی پیــاوی سەر بە خۆی لە بەگــزادەو ئاغــاو دەرەبــەگ و پیاوانی ئایینی. گشت ئەم جۆرە پیاوانەی كرد بە نۆكەری خۆی بۆ ئەوەی ترووسكەی نیشتمان پەروەری لە ناو كوردا لاواز بكات و بەرەو نشیوو هەڵــدێــری ببات و نەهێلی بە مافی ڕەوای خۆیــان بگــەن و بە شتی لاوەكییەوە خەریكیان بكات. ئەم پیلانەش لەبەر ئەوەبوو كە ئینگلیز زیاتر بەرژەوەندی خۆی لە ڕژێمی پاشایی سەر بە خۆیدا دەبینییەوە.

لە لایەكی دیكەوە ئینگلیز دەیویست وردە وردە ئەو حوكومەتانەی كە هاوســنوورن لەگــەڵ عیراقدا، لە هەردوو بەشی ڕۆژهــەڵات و سەرووەوە لە حوكــومــەتی عیــراق یان نزیــك بخاتەوە، بەو مەبەستەی یارمەتی كورد نەدەن و نەهێڵن بزووتنەوەكە دەوام بستێنێ و سەركەوتن وەدەست بهێنێت.

ئەوە بوو دانیشتنی لیژنەی مووسڵ لەنێوان تورکیاو بەریتانیادا کۆتایی هات.. لە کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٢٦دا ویلایەتی مووسڵ گەڕایەوە بۆ عێراق..

ئەمەش بووە هۆی ئەوەی ئەنگوچەکەی سنوور لەنێوان هەردوو حکوومەتدا لەمینی و بەدەرخستنی ڕەزامەندی تورکیش بۆپاراستنی ئاسایشی زەوی و زاری عێراق .. بەهەردوولاشیان ئەگەر ڕووتنەوەیەکی چەکداری لە سنوورەکاندا ڕوویدا، نەیهێڵن و لەناوی بەرن.

ئەمەش بارو دوخێکی لەباربوو بۆ ئینگلیزەکان بەو مەبەستەی دەرهێنانی نەوتی مووسڵ بخەنە ئەستۆی خۆیان و ناوچەی موسڵیش بەدەست خۆیانەوە بێت و لەوێوە کوردستان بخەنە ژێرچاودێری یانەوە، بۆ ئەوەو دوایان و کاریان بەمەرام بگەیەنن.

ئەم هەڵوێستەی تورکیاش بووە هۆی ئەوەی دەرگا لەسەر بزووتنەوەکە دابخرێ.

بێگومان ئەم کارەش زیانێکی گەورەبوو لەو بارو دۆخەداو سەرنجامی کارەکەش لەسەری بزووتنەوەکەدا شکایەوە.

هەر ئەو بارو دۆخە ناهەموارە بوو جارێکی دی پاڵی نا بە شێخەوە، کە بکەوێتە وتووێژەوە لەگەڵ ئینگلیز.. بەو هیوایەی بگاتە ئەنجامێك خۆشی بهێنێتە دی بۆ گەلی کورد.. سەرەڕای ئەوەش لە یەکدانی کوردەکانی هەورامان و مەریوان بەمانای بەگژدا چوونی هەردوو سەرکردەی بە ئەمەك و بە وەفا بۆ شێخ، مەحموودخانی دزلیو مەحموودخانی کانیسانان، هۆیەکی دیکە بوو، بۆ ئەوەی شێخ زیاتر لە ئینگلیز نزیك بێتەوە، بە مەبەستی ئەوەی بەڵکو بیری خۆیان بەرامبەر مەسەلەی کورد بگۆڕن.

پێشەکیش شێخ دەیزانی دوژمنی زۆرەو ئەگەر ڕێگایەکی رامیاری زیرەکانە نەگرێتە بەر.. ناگاتە ئەنجامێکی باش.. کوردیش وردە وردە بەرەو نشێوو هەڵدێر دەبات و باری سەرشانی قورستر دەکات.

ناردنی سەید ئەحمەدی بەرزنجی (مەرەخەس) بۆ بەغدا

لە بەهاری ١٩٢٦دا سەید ئەحمەد ڕێگای بەغدای گرتەبەر، بەو مەبەستەی چاوی بە کاربەدەستانی ئینگلیز بکەوێت و وتووێژیان لەگەڵدا بکات.. بەو ئامانجەی چاوێك بە مەسەلەی کوردا لە «کۆمەڵەی نەتەوەکان (عصبة الامم)دا بخشێننەوەو نەخشەی پیلان و رامیارییان بگۆڕن بەرامبەری.

کاتێك سەید ئەحمەد مەبەستەکانی سەرکردایەتی بزووتنەوەکەی گەیاندە ئینگلیز.. نەیتوانی بگاتە ئەنجام لەگەڵیان داو لە گەڕانەوەیدا نامەیەکی دەستی هێنا بە دوو زمانی کوردیو ئینگلیزی نووسرابوو و بەدەمیش پێی وترابوو پێویستە شێخ واز لەسیاسەت بێنێ لە جێگەیەکی دوور لە سنووری عێراق دابنیشێو زەوی وزاریشی پێ دەدرێتەوەو لێبوردنیش بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە لە گەڵیدا بوون دەردەچێت.

پوختەی نامەکەش دەڵێ: «لەبەر ئەوەی دەخاڵەتتان نەکردوە بە حوکوومەت، چواردە ڕۆژ لە دوای ئەوەی ئەم کاغەزەتان پێ گەیشت هەموو ئەملاکتان لەتەرەف حوکوومەتەوە موافیقی قانون دەفرۆشرێ..

کە شێخ مەحموود لە هەڵوێستی ئینگلیز گەیشت، ئەم دوو بڕیارەی دەرکرد:

١ ـ تەجمید کردنی سەید ئەحمەدی مەرەخەس، لەبەر ئەوەی بەرانبەر مەرجەکانی ئینگلیز نەرمی نیشان دابوو.

٢ ـ دەست پێ کردنەوەی هێرش بۆ سەرد دوژمن.

بەهۆی بڕیاری دووەمەوە خێزانی گەورە پیاوانی بزووتنەوەکە سەرلەنوێ ڕەوانەی دێی ولەژێرو باشماخی ناوچەی مەریوانی ئێران کران. چەکدارەکانی کوردیش بلاوبوونەوە، بۆ لێدانی دوژمن.

لە شارەزوورو دەوروبەری سلێمانیو ناوچەی گەرمیان، شەڕ بەگەرمی دەڕۆیشت.

هەر لەم کاتەش دا جارێکی دی شێخ مەحموود ئەم دوو بڕیارەی دەر کرد:

١ ـ لێدانی دوژمن بەتوندی.

٢ ـ نوێ کردنەوەی گفتوگۆ لەگەڵ پیاوە رامیارییەکانی ئینگلیز.

بۆ خاڵی یەکەم لەشکرێك کۆ کرایەوەو بەتوندی هەڕەشە لە سوپای دوژمن کرا.. بەڵام دوژمن لەسەر خۆو هێمن وەڵامی دایەوەو گفتوگۆیەکی نا ڕەسمیانە لە نێوان شێخ مەحموودو ئینگلیز هاتە گۆڕێ.. لەم گفتوگۆیەدا مەرامی ئینگلیز ئەوەبوو، دەیویست هەواڵی دیلەکانی خۆی بزانێ.. بەو هۆیەشەوە پزیشکێك بۆ تیمار کردنی ئەفسەرە تەیارەچییەکان بنێرێت.. ئەمەش لەو نامەیەدا دەردەکەوێت کە موفەتیشی ئیداری سلێمانی ناردوویتی بۆ شێخ مەحموودو دەڵێ!.. کە ئەو دوقتورە لەگەڵ موحافەزەیدا بۆ ئەو شوێنەی کە تەعین و ئینتخاب دەکرێت.. سائیمەن ئیصال و ئیعادەی بکەنەوە.

بۆ ئەو کارە دکتۆرێك بەناوی کاپتەن شۆك ڕەوانەی لای شێخ مەحموود کرا لەدێی ولەژێر. لەماوەی مانەوەی تاکە ڕۆژەیدا.. کۆبوونەوەیەکی نهێنی لەگەڵ شێخ مەحموودکردو، بڕیاریان دا لەسەر ئەوەی کە:

١ ـ شێخ چاوی بە مەندوبی سامی بەریتانی بکەوێت.

٢ ـ ئینگلیزە دیلەکان بەرەڵا بکرێن.

دوای گەرانـەوەی پزیشکـەکـە. شێـخ مەحمـود بڕیـاریدا ماجید مستـەفـا بنێـرێت چاوی بە کاربـەدەستانی ئینگلیز بکەوێت. . دوای گەرانەوەی وتی. داوای دوو فرۆکەوانەکە دەکەن و داواش دەکەن شێخ مەحموود لە خورماڵ چاوی بە کۆرنێل واڵس ی نوێنەری موعتەمیدی سامی بکەوێت.

لە شوێنی دیاری کراودا واتە خورماڵ [کۆرنێل واڵس و ڕاوێژکاری ڕۆژهەڵات کاپتەن هۆڵت] چاویان بە شێخ مەحموود کەوت و وتووێژ لە نێوانیان دا دروست بوو. . دوای ئەوەی دوو دیلە تەیارەچی‌یەکانیان دانــەوە. . گفتـوگـۆی شێـخ مەحمـوودو ئینگلیـز لە خورمـاڵ لەسـەر مەسەلەی کوردو دوارۆژی ناوچەکە بوو. .

سەرئـەنجـام هەردوولا نەیـانتـوانی بگـەنـە ئەنجام. بەهۆی ئەوەی ئینگلیز بەوەفا نەبو بۆ مەسەلەی کورد. . وە لە زمانی شێخ مەحموودەوە واهـاتـووە ئینگلیـز ویستـوویـەتی شێـخ بکـرێو بۆ بەرژەوەندی خۆی بەکاری بێنێ.[11]

دوای گەڕانــەوەی شێــخ مەحمــوود. . ئینگلیــز سیـاســەتێکی دوولایەنەی گرتەبەر

١ ـ هێـرشێکی بەرفـراوانی سوپـایی‌و ئاسمـانی بە یارمـەتی هێزەکانی ڕژێمی پاشایی ئەوسا کردە سەر پێنجوین و لە ٢٠ی نیسـانی ١٩٢٧دا داگیـری کرد ناوچـەکە ی کردە بنکـەیـەتی سەربـازی. . بۆ ئەوەی لەوێوە بەرەو ناوچە سنووری‌یەکانی دی بڕوات.[12]

٢ ـ داوا کردنـی ئینگلیــز لە حوکــوومــەتی ئێــران بۆ ئەوەی ناوچــە سنــووری‌یـەکـانی خۆی بگـرێو پارێـزگـاری لێ بکـات و نەیـەڵێت چەکدارەکانی شێخ ڕووی تێ بکەن. ئەمەش لە کاتێك دا ڕووی دا کە نێوانی شێخ مەحموودو ڕەزاشای [تازە شای ئێران] خۆش بوو و دەرگـای سنـووری بۆ کردبـونـەوەو هەموو پێداویستی‌یەکانی خۆیان بەو هۆیـەوە جێبـەجێ ئەکـرد.[13] پێویستە ئەوەیش بڵێین ئەو هەڵوێستەی ڕەزا شا لەبــەر خاتــری چاوی کاڵی کورد نەبــوو، بەڵکـو مەبـەستی تایبـەتی‌ی خۆی بوو، ئەگینـا هەمـان کات شای ئێـران بێ بەزەیـیـانـە کەوتبووە گیانی شۆڕشگێڕانی کوردی ئێران. بەسەرکردایەتی سمکۆ.

داگیــر کردنـی پێنجـوینیش لەو کاتــەدا کارێکی خراپ بوو، بۆ چەکــدارەکــانــی شێــخ، لەبــەر ئەوەی بووە هۆی ئەوەی شوێـنـی حەوانـەوەیـان نەمێنێ، کە گرنـگ بوو، بۆ چەکـدارەکـان. . بۆ ئەوەی پێنجـوین لە دوژمن بسـەنـرێتـە وە شێخ مەحموود لەشکرێکی کۆکردەوەو هێــرشی بردنـەســەر. . بەڵام لەو هێـرشـەیدا دەستی تاوان نەیهێشت سەربکەوێت. . ئەمەش بەهۆی:

١ ـ نوێ بوونـەوەی ناکـۆکی نێـوان دوو دۆستـە ڕاستـەقینـەکـەی شێخ مەحموود [مەحموودخانی دزلی‌و مەحموودخانی کانی‌سانان] کە لەوەو پێش وەستانبوویان. ٢ ـ کشانەوەی هێزی عەشایەری هەورامانی سەر بە مەحموودخانی دزلی لە بزووتنەوەکەو یارمەتی دانی حوکوومەتی ئێران.

٣ ـ ناردنی بەشێـك لەسـوپـای ئێـران بۆنـاوچەی مەریوان کە خێزانی پیاوانی چەکداری بزووتنەوەکەی لێ‌بوو.

٤ ـ هەڕەشەی حوکوومەتی بەریتانیا لە کوردو بەستنی سـنوور لەنێوان وڵاتی عیراق و ئێران دا.

بەم جۆرە مەحموودخانی دزلی بە هێزێکی گەورەوە پێش سوپای ئێــران کەوت و هاتـە مەریـوان. . بۆ ئەوەی تۆڵـە لە مەحمـوودخـانی کانی‌سانان بسێنێت.

هاتنی سوپای ئێرانیش بۆ ناوچەی مەریوان. . بارودۆخێکی شێواوو ناڵەباری خـستە ناوچەکەوە. . لانەش لە چەکدارەکانی شێخ شێوا.

سەرکـردەی سوپـاکـە عەبـدوڵـڵاخانی تەهماسبی نامەیەکی نارد بۆ شێخ مەحموودو تیایدا نووسیبوی‌و دەڵێ: «بە زووترین کات خۆت بەم سەرکـردایـەتی‌یـە بنـاسێنـەو، وەرە بۆ ئێرە، ئەگینا دەرگای دۆستایەتیت لەسەر دادەخەین و بەرامبەرت دەجەنگین».

لێرەدا شێخ مەحموود زیرەکانە وەڵامی نامەکە دەداتەوەو پێی دەڵێ: «ئێمــە چاوەڕێی ئەمــەمــان لە ئێـوە نەدەکــرد، لەگـەڵ ئەو هەمـوو نەسیحەتانەی دۆستەکانم کەپێیان دەوتم لە ئێوە ئەمین نەبم، بەڵام من بڕوام پێ نەدەکردن، چونکە پەیمانم بەجەنابی دۆستی کۆن ڕەزاخان دابوو، کە وەفاداربم بۆ دۆستایەتی‌یەکەی وادیارە ئیتر خراپ نیە، ئەگەر واز لە شەڕی ئینگلیز بهێنم و لەگەڵ ئێوەدا بکەومە جەنگەوە».[14]

ئەم بارو دۆخە ناهەموارە چاوەڕوان نەکراوە. . جارێکی دی ترسی خستـە دڵی خێـزانی چەکـدارەکانی بزووتنەوەکەو بەرەو هاوینەهەواری برنجـەو هەرزنـەجـار کەوتنـەرێو لە هەواری تازەدا سەنگـەریان لێ‌داو ئامادەی شەڕ بوون، ئەگەر سوپای ئێران نیازی شەڕی هەبوو. بەڵام نەکەوتە شەڕەوە لەگەڵیان دا، ئەویش لەبەر ئەم هۆیانە:

١ ـ ئەو هێزە عەشایەرە کوردەی کە چووبوونە پاڵ سوپای ئێران، دژی سوپاکە دەوەستانەوە، ئەگەر دەست درێژی‌یان بکردایەتە سەریان.

٢ ـ سوپای ئێران نەی‌ویستووە ئاژاوە بۆ خۆی بخولقێنێ لەبەر ئەوەی ناوچەکە زۆر سوپای لێ نەبوە. .

ئەمەو وەستانی هەندێ لە ئاغایانی پشدەریش دژی بزووتنەوەکەو چوونە پاڵ ئینگلیزو بوونە لایەنگری. . هەروەها داخستنی سنووری ئێـرانیش بووە هۆی تێکچـوونی باری ئابـوری. . سەرجـەم بوونە پاڵ پێـوەنـەرێـك لەڕووی شێـخ دا کە جارێکی دی دەرگای وتووێژ لەگەڵ ئینگلیزدا بکاتەوەو داوای نوێ کردنەوەی بکات.[15]

هەرچـەنـد بەشێ لەو نامـانـەی کە لێـرەدا دەخرێنە بەرچاو بەڵگەی ئەوەن، کە نامـە گۆڕینـەوە لە نێـوانیـانـدا لەگـەرمـەی شەڕیشـدا هەر بەردەوام بووە. . ئەم نامەیەش کە شێخ مەحموود ناردوویتی بۆ ڕەئیـسی

ئەرکـانی حەربی‌یـەی عومـومی‌یەو مودیری ئیستیخبارات کۆلۆنێل ونت بەڵگەی زیندوی قسەمانەو شێخ لە نامەکەیدا داوای تەتبیقی ئەو مەوادە ئەسـاسیـانـە ئەکـا کە عوسبەتول ئومەم (کۆمەڵەی نەتەوەکان) دایناوە. (بـروانـە پاشکـۆی ژمـارە ئەلف) لە وەڵامی ئەم نامـەیـەدا.. شێـخ مەحمود نامەیەکی دی لە مەندوبی سامی عیراق لە بەغدا، لە ١٢ی مارتی ٩٢٧ بەدەست گەیشت و مەندوب لە نامەکەیدا وەڵامی شێخ دەداتەوەو قسەکانی دەیاتە دواوەو. دواجاریش دێتە سەر ئەوەی، کە دەڵێ: ئەگـەر شەرایـیت نامـەکـە قوبـوڵ نەکـەن، نەسیحـەت بەحوکومەتی عیراق دەدەم کە ئەملاکتان بفرۆشن. (بروانە پاشکۆی ژمارە بێ)

ئێرەدا شێخ مەحمودو ئینگلیز هەر یەکەیان بە جۆرێك راڤەی ئەو مافە میللیـە دەکـەن. بەمـانـای دوو لێکـدانـەوەی دژ بەیـەك.. بەڵام مەسـەلـەکـەش لای ئینگلیـزەکـان زیـاتر روون بووەو مافی کوردیش لە کۆمەڵەی نەتەوەکاندا لەسەر بریاری لۆزان لەوە زیاتر تێپەری نەکردوە کە بەزمـانی خۆیـان بخـوێنن و(*) موچـەخـۆر لە خۆیـان بێ‌و زمـانی دادگـاش بەکـوردی بێت. هەر بۆ ترس خستنـە بەر شێـخ مەحمـودو هەرەشە لێ کردنی بەوەی موڵك و ماڵی لێ زەوت دەکەن‌و خۆی‌و ئەوانـەی سەربـەون لە ناویـان دەبـەن.. جارێکی تریش نامەیەکی لە نوێنەری موعتەمیدی سامی لە عیراق «زیان برایین»وە پێگەیشت و لە بەشێکیـدا دەڵێ: ئەڵبـەتـە ئەزانن کە ئێستـاکـە پێنجـوین عەسکەری حوکـومـەت گرتـوویـەتی‌ی‌و بەم زوانـە ئیـدارەی بۆ دائەنرێت.. بەم هۆیـەوە ناتـوانین بیکـەینـە شوێنی حەوانـەوە بۆ خۆتـان و خێزانتان.. هەروەهـا دێتـە سەر ئەوە کە دەڵێ: ئەگـەر مەرج نامـەکـە بدەیتە دواوە حوکومەتی عیراق دەرگای وتووێژت لەسەر دائەخات هەرچی موڵك و ماڵیشت هەیە دەستی بەسەردا ئەگرێ‌و خۆت و لایەنگیرانیشت لەناو ئەبات.

دواجـار دوای ئەوەی شێـخ مەحمـود گشت دەرگـاکـانی بەرودا دادەخـەن.. ناچـار ئەگـاتـە ئەو قەنـاعـەتـەی کە مۆرکردنی شەرایـیت نامەکە هەر دەبێ ببێت و بەو شێوەیەش بێت کە ئینگلیز دەیەوێت.. شێخ مل دەداو، ئەم نامەیەی خوارەوە بۆ قوماندانی ئینگلیز دەنووسێ‌و لە بەشێـکیـدا دەڵێ: «بـەنـدە حازرم بۆ ئیجـراو تەتبیقی مەوادی موعاهەدەی مەزکورەو ئیتاعەتی.»[١٧] دوا بەدوای ئەو نامەیە کە شێخ مەحمود ناردوویە بۆ قوماندانی ئینگلیز لە پێنجوین.. نامەیەکی دی ناردووە بۆ ئەحمەد عوسمانی موتەسەریف و گلەیی لە کاربەدەستانی حوکـومـەت کردووە.. لە وەڵامیـدا ئەحمـەد عوسمـان گونـاهـەکـە هەمووی ئەخاتە سەرشانی موعتەمیدەکانی شێخ خۆی‌و پێی دەڵێ: لە نەتیجەدا شەخسی خۆت و سادات موتەزەرریر ئەبن.. (بروانە پاشکۆی ژمـارە جیم) کاتێـك نامـەکـە دەگـات شێـخ لە هاوینـە هەواری هەرزنەجاری هەورامانی ئێران دەبێ.[١٨] دوای وتوویژ و گفتوگۆ کردن لەسـەری.. شێـخ بریـار دەدا بەرەو پێنجـوین بروات، بۆ ئەوەی پەیمانەکە مۆر بکات.

کۆبونەوەی پێنجوین و مۆر کردنی مەرج نامەکە

بۆ کۆبونەوەی پێنجوین هەردوو لای ئینگلیزو حوکومەتی عیراق.. ئەحمەد عوسمانی موتەسەریفی سلێمانی‌یان نارد.. تاکو مەرج نامەکە بە شێخ مۆر بکات.

لە رۆژی ١٥ی ئابی ٩٢٧.. شێـخ مەرج نامـەکـەی مۆر کرد،[١٩] ئەمەش بەندەکانێتی:

١ ـ خۆت و کورەکـانـت و ژنـەکـانـت و فاتمـە خانی خوشکت لە دێ‌یەکدا دانیشن کە خاریجی حودودی عیراق بێت.

٢ ـ خۆت و ئەو کەسانەی لە فەقەرەی یەکەمدان.. زیکر کراوە بە بێ ئیزنی‌و موساعەدەی حوکومەت لە داخلی مەملەکەتی عیراق نەبن.

٣ ـ نەخۆت و نە هیچ کەس لەو شەخسـانەی لە سەرەوە زیکر کراون بە هیچ نەوعێ نە لە لیوای سلێمانی نە لە جێگایەکی تردا لە عیراق دا موداخـەلـەی ئیـدارەی حوکـومـەتی عیـراق نەکـەن و بۆ ئەم مەقسەدە خەڵقی تر تەشویق نەکەن چە خۆت و چە ئەوان لە هەموو مەسائیلێکی سیاسی‌یە کە عیلاقەی بە عیراقەوە بێ لە موداخەلە کردنی ئیجتیناب بکەن.

٤ ـ ئەگەر خۆت وەیا هەر کام لەو شەخسـانەی کە بەحسیان کرا لەهەر وەقتێکـدا یەکێ لەم نوقتـانـەیان بەجێ نەهێنا حوکومەتی عیراق هیچ مەسئولیەتێکی بە سەرەوە نەمێنێ.. هەر ئیجرائاتی بە لازمی بزانێ بۆ ئیتیخاز کردنی سەربەست ئەبێ.[٢٠]

جگە لەو خاڵانەش ئەم دوو خاڵەش بریار درابوو:

١ ـ ناردنی بابەعەلی بۆ بەغدا بەناوی خوێندنەوە.

٢ ـ شێخ مەحمود بۆ بەغدا بروات.. بۆ ئەوەی چاوی بە پیاوانی ئینگلیزو مەلیك فەیسەڵ بکەوێت.[٢١]

پاشـان دوای گەرانـەوەی شێـخ مەحمـود بۆ هاوینـەهـەواری هەرزنەجار بریاری کۆتایی هێنان بە بزووتنەوەی چەکداری درا.. ئەو ئەفسـەرە کوردانـەش کە هاوبـەشی‌یـان لە بزووتنـەوەکـەدا کردبـو، حوکومەت لێیان خۆش بوو و بۆ سوپای عیراق گەرانەوە.. هەروەها لێ خۆش بوونـی گشتی بریـار درا بۆ گشت کەسـانی تر. ئەو ماڵ و سامانەی شێخ مەحمودیش کە دەستی بەسەردا گیرابوو دایانەوە، بە مەرجێ بۆ ئیـدارەو بەرێـوە بردنـی وەکـیـلێکی بۆ دابنێ. دوای بڵاو بونـەوەی پیـاوانی چەکـدارو رۆیشتنی بابـەعـەلی بۆ بەغـدا.. شێـخ رۆیشتە دێی پیران و دانیشت. پاش دوو مانگ تێپەربوون بەسەر

دانیشتنەکەیدا، لەسەر داوای موعتەمیدی سامی بەریتانی ڕۆیشتە بەغداو لەوی چاوی بە کاربەدەستانی بەریتانیو مەلیك فەیسەڵ کەوت. .[22] ووتووێژ ی لە گەڵداکردن. . پاشانیش گەڕایەوە بۆ شوێنی دانیشتنەکەی.

لێرەدا پرسیارێك دێتە پێشەوە کە ئەویش: ئایا شێخ مەحموود لە ماوەی ئەو سێ ساڵەی بۆی دانرا لەپیران بمێنێتەوەو پاشان بۆ سلێمانی بگەڕێتەوە. .

وازی لە جموجوڵی سیاسی هێناو خۆی گۆشەگیر کردو ڕازی بو بەوەی تێکەڵی کاری سیاسی نەبێ؟ ئینگلیز بۆ دانانی ئەو سێ ساڵەو گەڕانەوەی شێخ بۆ سلێمانیّ. ئامانجی جێبەجێ کردنی گەلی کاری سیاسی بوو. . چاو گێڕانێکیش بە ڕوداوەکاندا هەمو ئەو مەبەستانە ڕون دەبێتەوەو پیلانەکانی ئینگلیزیش دەکەوێتە ڕوو کە چۆن لە تاریکیدا بەدوای مەرامی خۆیدا گەڕاوەو گەلی کوردو عەرەبی بەیەکتر ترساندوە.

هەمو ئەو بەڵگەنامانەی کە لەبەردەستمدان. . ئەو ڕاستییە ئەسەلمێنن کە شێخی گەورە پاش جێگیر بوونی لە پیران بە ماوەیەك دەستی کردۆتەوە بە ئیشکردن لە کاری سیاسیداو ناردنی نامە بۆ گەورە پیاوانی ئینگلیزو داوا کردن و سوور بوونی لە سەر مافە ڕەواکانی گەلەکەی.

سەرەتا دەست پێکردنەوەکەی شێخ بەو نامەیە دەست پێ دەکات کە موفەتیشی ئیداری سلێمانی لاین لە ڕۆژی ١١ی کانوونی دووەمی ١٩٢٨ بۆی ناردووە ئەمەش لە ئەنجامی ئەو نامەیەوە بوە کە شێخ بۆی ناردوەو نارەزایی بەرامبەر ئەحمەد عوسمانی موتەسەریفی سلێمانی دەربڕیوەو تیایدا وتویەتی: کە موتەسەریف بە موافیقی حەق لەگەڵمانا مامەڵە ناکات. . لە وەڵامدا لاین لە بەشێکی نامەکەیدا دەڵێ: . . ئەتوانم تەئمینتان بکەم کە بە کەماڵی ئیعتیناوە تەماشای هەمو نەوعە ئومورێکی ئێوە ئەکات. . هەروەها دەڵێ: موتەئەسیفم لەوەی کە جەنابتان خەبەرتان بە موتەسەریف نەدا کە ئارەزوی چوونە بانیشارتان هەیە. فەقەت ئەمەلم وایە کە لە موستەقبەلدا ئەم نەوعە مەسائیلە زیاتر بە ئیعتیناوە مولاحەزە ئەکەن». . لێرەدا قسەی ئینگلیز بۆ شێخ مەحموود ئەوەیە کە بە گوێرەی بەندەکانی مەرج نامەکە هەڵس و کەوت بکات. . چونکە مەنفەعەتی بەستراوە بەوەوە. . ئەگەر ئارەزوی چوونە شوێنێکیشی هەبو ئاگاداری کاربەدەستانی میری بکات و بەبێ ڕەزامەندی ئەوان بە هیچ لایەکدا نەڕوات. . ئەمەش مانای ئەوە دەگەیەنێت کە هەمو ئان و ساتێ لەژێر چاودێریدا بووە لێی ترساون. هەندێ جاریش ئینگلیز دڵخۆشی شێخ یان بەوە داوەتەوە: ئەگەر حاڵی حازر لە پیران مانەوەتان موجیب غائیلە ئەبێو ئارەزوی هاتنە حودودی عیراق ئەفەرمون. . کوێ ئارەزو ئەکەن بۆ سەکەن ئیشعارم بکەن تاکو بۆ بەغدا بەسەریعی بنووسم.[24]

وەکو وتم ئینگلیز لە ماوەی ئەو سێ ساڵە دانیشتنەی کە بۆ شێخ دایان نا لە پیران بمێنێتەوە، گەلێ شتی بە دەستەوە بو لە کوردستان دا بیکات. . یەکێ لەو کارە گەورانەی کە هەوڵ و کۆششی بۆ دەکرد دانانی چەند کەسانێکی نەخوێندەوار بە ناوی مەبعوسییەوە کە دوربون لە خواست و ئارەزوی گەل. . لە هەمان کاتیش دا نۆکەری بێگانە بوون. . ئەمەش لەو نامەیەدا دەردەکەوێ کە لەڕۆژی ٣٠ی کانوونی دووەمی ١٩٢٨ نێردراوە بۆ شێخ و لە بەشێکیدا وا هاتووە: . . دوو ڕۆژ لەمەو پێش کوڕی ئەحمەد بەگی ڕیشین، عەلی بەگ چوبوە لای موفەتیشی ئیداری وتبوی: ئەمساڵ پیاوی چاك و جەربەزە بدۆزنەوە، بینێرن بۆ مەبعووسی. . ئەویش جەوابی ئەداتەوە کە من لیسان ئەزانم. . بۆچی پێرار ئەحمەد بەگی موتەسەریف منی نەکرد بە مەبعووس، کەرێکی لە جێی من نارد.[25]

سەرەتای ساڵی ٩٢٩ جم وجوڵێکی نوێ کەوتەوە گیانی شێخ مەحمود، بەو هیوایەی ئینگلیز چاوێك بە مەسەلەی کوردا بگێڕێتەوە. . بۆ ئەمە کەوتەوە نامە ناردن بۆیان و بیریان بخاتەوە، کە، نە شێخ و نە گەلی کورد ڕازی نین دەست لەمافی خۆیان هەڵبگرن. . سەرەتا پەیوەندی کردنەکە بەو نامەیە دەست پێ دەکات کە ناردویێتی بۆ کاپتەن هوڵت ی موستەشاری شەرق و لە بەشێکیدا دەڵێ: . . جەنابی عالیتان زۆر چاك شارەزای ڕەوشت و وەزعی من بوون کە لە هیچ کاتێکدا دەست لە حەقی میللەتەکەم و لوتفی ئێوە هەڵناگرم. . هەروەها دەڵێ: وا جارێ من هەر چاوەڕوانم بەخۆشی لوتفتان.[26] هەروەها دەڵێ: «بینائەن عەلەیهی گەلێ جار عەرزم کردون کە من ئەم مەوقیعەم بۆ شەرەف و بۆ حوقوقی قەومی کوردی ئیختیار کردوە» لە کۆتایی نامەکەدا دەڵێ: «ئیتاعەتی تەواوم هەیە بە مەرجێ کە ڕۆشناییەك تەسبیت بکرێت بۆ قەومەکەم.»[27]

ئینگلیزەکان بۆ وەڵامی داواکەی شێخ. . جارێکی دی نیەتی گڵاوی خۆیان نیشان داو، ئەو حوقوقەی کە لەوەو پێش دابویان بەکوردو کەوتنە بیانو گرتن لێیو بە کارێکی نا بەجێ دایان نا. . ئەمەش لەو نامەیەدا دەردەکەوێت کە مەندوبی سامی لە عیراق. . ساڵی ٩٢٩ ناردویێتی بۆ شێخ مەحموودو لە بەشێکی نامەکەدا دەڵێ: «تەشکیلاتی سابیقە کە لەمەو پێش تەجروبەی لێ کراوەو دەرەجەی خراپی نەتیجەیەکی بۆ هەموو کەس مەعلوم بووە. . عەینی حەماقەت دەبێت جەنابت باوەر بفەرمون. . بە صەمیمیەتی تەواو نەصیحەت دەدەم بۆ جەنابت و بۆ کوردەکان کە ئیتیفاق و ئیتحادی موخلیسانەی عمومی عەناسیری عیراق باشترین وەسیلەی تەرەقیو مۆفەقیەتی عمومی ئەهالی ئەم مەملەکەتەیە.»[28]

پاش ئەوەی شێخ مەحموود ماوەی دووساڵ بوو لە پیران دانیشتبو، ڕێگایان نەدەدا بە ڕەسمی بە هیچ لایەکدا بڕوات. . ڕۆژ لە دوای ڕۆژیش بارو گوزەرانی لەگەڵ پیاوانی میری بەرەو خراپی دەڕۆیشت. .

لەلـەیڵ ئەوەشدا هەر هەوڵی دەدا بۆئەوەی ئینگلیز چاوێك بە مەسـەلەی کوردا بگێڕێتەوەو لەو پروپاگندەیەش تێ بگات کە لەناو کوردا بڵاو ببوەوەو بەبێ ئەوەی شێخ لایەك بێت تیایدا. . و ئینگلیزیش هەڵوێستی خۆی لەم ڕووەوە ئاشکرا بکات.

لە ٢٦ی کانوونی دووەمی ١٩٢٩ شێخ نامەیەکی نارد بۆ «سکرتێری شەرق جەنابی کاپتەن هۆڵت» کە نە بەشێکیدا دەڵێ: «تەئمینتان ئەکەم کە ئەم مولاقاتە فائیدە بەخشە. . ڕجام هەیە بەتەیارە تەشریف بهێـنە دێی وەڵـەسمت کە داخـڵی قەزای ئەڵـەبجەیە بۆ بەعزی موزاکەرە. . چەند سەعــاتێ مولاقـات بکـەین». .[29] ئەم چاوپێکـەوتنـەش بۆ ئەوە بووە گفت و: نەکب ەلآخ وود مەڏ رەسەل و،

١ ـ خراپی نێوانی شێخ مەحمودو پیاوانی حوکومەتی عیراق

٢ ـ دوارۆژی کوردو مافی ڕەوای. .

لە وەڵامی ئەم نامـەیەدا شێخ مەحموود ئاگادار کرا کە «جەنابی کاپتـەن هۆڵت» ناتـوانێ ئامـادەی ئەو کۆبونەوەیە بێت و داوا دەکات: «بنووسە بۆ جەنابی موفەتیشی ئیداری سلێمانی تەشریف بهێنێ و لە گەڵیا ئیشتان جێ بەجێ بکەن».

لە ٢٢ی تشرینی دووەمی ٩٢٩ شێخ نامەیەکی نارد وەبۆ موفەتیشی ئیداری سلێمانی و تیایدا لە بەشێکیدا دەڵێ: . . «ئەوا ئێمە دێین بۆ دێی وەڵـەسمت و ئەتـراف، لوتفەن ئێوەش تەشریف بهێنن هەتا بەخزمەتتان بگەین و لەخوسوسی بەعزێ مەسائیلی موهیمەوە چەند سەعاتێ گفتوگۆو موزاکەرە لە خزمەتتان بکەین»[30] لە وەڵامی ئەم نامەیەدا شێخ نامەیەکی هاوبـەشی لەلایەن موفـەتیشی ئیداری سلێمانی و ئەحمـەد عوسـمانی موتـەسـەریفەوە پێ گەیشت و دەڵێن: «لەبەر ئەوەی کە ئوتوموبیل ڕێی هاتنی نیە بۆ وەڵەسمت. . وامان بەموناسیب زانی کە مولاقاتمان لە دێی قاینەجە بێ».[31]

لە کۆبـونەوەی قاینەجەدا. . کۆلۆنێل لاین و میستەر شبرتی مودیری پۆلیس و ئەحمەد عوسمانی موتەریف هاوبەشی یان کردو لەگەڵ شێخ دا ب کەوتنە گفت وگۆ، بەڵام نەیان توانی بگەنە ئەنجامێك. . بۆیە کۆلۆنێل لاین بە شێخ دەڵێ: «مـن بە ڕاسـتی وەکـو دۆستێك پێت دەڵێم ئەم جموجۆڵە سیاسی یەی ئێستا هەیەو حوکومەتی ئێمە هێناویەتە گۆڕێ، شتێکی کاتی یەو هەقت بەسەریەوە نەبێت، چونکە هیچی بۆ کورد تێدا نی یە. هەروەهـا دەڵێ: تکـام وایە بەقسـەی کەس تەفرە نەخۆیت، فورسەتی ڕامیاری کە هات خۆی دیارە. . ئێستا ژیانی خۆت بپارێزە».[32]

لەم چاو پێکـەوتنەی شێخ دا ڕاستی یەك دەردەکەوێ ئەویش گفت و گۆیە لە بارەی ئەو جمـوجـۆڵـە سیاسی یەی لەو کاتـەدا کەوتـوتـەوە. . جمـوجـۆڵـەکەش بە تەواویتی لەو نامەیەدا ڕوون دەبێتەوە کە کۆمەڵەی سەربەخۆیی ناردوویە بۆ شێخ مەحموود. . لە بەشێکی نامەکەدا دەڵێ:

«موافیقی ڕاپۆرتی ٢٧ی نیسانی ٩٢٩ کە لە مووسڵەوە بۆ کۆمەڵە هاتووە بەیان ئەکـا، ئەڵێ: زەریف تێ بگەن وەزارەتی بەغا لە ڕیاسەتی توفیق سویدی‌دا تەشـکـولی کردو ئەمــە ئەوەڵ هەنگــاوە بۆ قوبــوڵ کردنی موعاهەدەی بێ قەیدو شەرت، (بۆ چوونە بەرەو پەیمانی ٩٣٠) بینائەن عەلەیهی ئەوەڵ زەربەیە بۆ مەسئەلەی کورد».[33]

ئەمەش گومانی تێدا نی یە کاتێك لە تەموزی ٩٣٠دا لەنێوان عیراق و بەریتـانیادا بەیمانـەکـە بەسـترا بەو مەبـەسـتـەی عیراق دەبێتـە وڵاتێکی سەربەخۆو دەچێتە کۆمەڵەی نەتەوەکانەوە. . لە هاوینی هەمان ساڵێشدا بڕیار درا هەڵبـژاردن دەست پێ بکـات. جەمـاوەری عیراق ملی نەدا بۆ پەیمانـەکەو وایان ڕاڤەکرد لە جاران زیاتر وڵاتەکەیان داگیر دەکرێ و ئەو تارماییەی لەسەر ناڕەوێتەوە.[34]

ئەم بارو دۆخەش بوە هۆی ئەوەی ئینگلیزەکان ژمارەیەك لە کوردەکان ڕاست بکـەنـەوە بەرانبـەر عەرەبـەکان بە بیانوی ئەوەی پەیمانەکە باسی حوقوقی کوردی تێدانیە. . مەبەستی ئینگلیزیش لەمەدا هەر بۆ ئەوە بوە کە عەرەبـەکان بە کوردەکان بترسێنێ و پەیمانەکە مۆر بکەن. ئەوەبوو لە گشت ناوچەکانی کوردستان دا بروسکەی نارەزایی نێردراو خۆنیشاندان هەمـوو لایەکی گرتـەوەو کۆمەڵەی نەتەوەکانیش تێگەیەنرا. ئەمەش لەو بەیان نامەیەدا دەر ئەکەوێت کە کۆمەڵەی سەربەخۆیی بڵاوی کردەوەو لە برگەی چوارەمیدا دەڵێ: «ئینگلیز بۆ غایەیەکی سیاسی خۆی لەم بەینەدا پێنـج مەبعووسی[*] هاندا کە داوای ئەو حەقە بکەن (حەقەکەش خۆی زەبتی کردوە) عیراق ئەترسێنێ بەڵکە موعاهەدەکە ئیمزا بکەن». هەروەها لە برگەی پێنجەمیدا بەرانبەر مەبعووسەکان دەڵێ: «قەومی کورد ئەگەر غیرەتی بێ پشت بەم مەبعووسانە نابەستێ. . ئومیدی چاکەیان لێ ناکا، چونکە ئالەتی دەستی بێگانەن. . خۆیان هیچیان پێ ناکرێ تا ئەمریان پێ نەکەن لە بەینی خۆیاندا ئیتیحاد ناکەن. . کە مەبعووسەکانمان وابن چۆن هیوای چاکەمان پێ یان بێ».[35]

ئەو وەزعە نوێ یە بوە هۆی ئەوەی موعتەمیدی سامی بەریتانی وەڵامی ئەو داوایانە بداتەوەو ئەو گومانەش لەسەر خۆیان لابەرن بەوەی ئینگلیز کوردەکـانی ڕاست کردۆتـەوە. . ئەوەبـو باوەڕپێکراوی سامی و جێگری سەرۆك وەزیرانی عیراق لە ٨ی ئابی ٩٣٠ ڕۆیشتنـە دیدەنی لیواکـانی کەرکـووك و هەولـێرو سلێمانی. . هەر یەکێ لەو دووانـە خوتبـەیان داو لەجیاتی حوکــومـەتـەکـانیان ئەوەیان دووبـارە کردەوە کە داوای کورد بەجێ یەو ئەوەی کۆمــەڵــەی نەتــەوەکـان بڕیاری لەســەر داوە پێ یان دەدرێ. .[36] ئەم وەزعــە نوێ یەی نێوان کوردو حوکــوومــەتی عیراق جارێکـی دی بوە هۆی ئەوەی کورد باوەڕی پێ یان نەمـێنێ و نارەزایی دەربـڕن بەرانبـەریان. . نارەزاییەکـەش شێوەی لە یەکدانی چەکداری گرتـەخۆ. ئەوە بوو لە ٦ی ئەیلوولی ٩٣٠ ئەو لەیەکدانە لەبەر دەرکی سەرای سلێمانی ڕوی داو لە نێوان پۆلیس و خەڵکـەکـەدا بو بە شەڕو

ژمارەیەکی تێدا کوژراو ژمارەیەکیش بریندار بو. بەم چەشنە ڕۆژی ٦ی ئەیلول لە مێژووی گەلی کوردا، وەك ڕۆژی خەبات دژی ئیمپریالیزم و کۆنە پەرستی تۆمار کراو بوو بە نیشانەی دەست پێکردنی قۆناغێکی نوێ لە خەباتی دژواری دوا ڕۆژدا. (٣٧)

لە کاتی هەراکەی بەردەرکی سەرادا، شێخ مەحمود لە پیران بوو، دوای دوو ڕۆژ بەسەر ئەو شەڕە خوێناویەدا دوو کەس لە خەڵکی شار لە کور کوژراوان گەیشتنە لای شێخ و پێیان وت: یا شێخ قورئان چە لە دەستابێ و چە لە ناو سنگا..

بەو قورئانەوە هاتووین، تۆڵەی شارەکەت ون مەکە. شێخ مەحمود بەم کارەساتە زامدار تربو، ئەمجارەش بریاری دا تۆڵەی گوللە بە گوللە بسێنێتەوە. (٣٨)

ئەم هەواڵە بوە هۆی خۆش کردنی ئاگری شەڕ لە نێوان هەردوو لاداو بەم هۆیەوە هەندێ لە ئەفسەرانی کورد لە ناو سوپای عیراقی دابوون هەڵهاتن و گەیشتنە لای شێخ. (٣٩)

لە سەرەتادا شێخ کە شوێنی دانیشتنەکەی پیران بو بە جێی هێشت و بە شارەزوردا کەوتە گەڕان و چاوی بە هەندێ پیاوی ناسراوی ناوچەکە کەوت.. ئەمەش ترسێکی گەورەی سەر لەنوێ خستە دڵی پیاوانی ئینگلیزو هەر ئەو هۆیەش بو، جارێکی دی پاڵی نا بە کاربەدەستانی حوکومەتی عیراق و ئینگلیزەوە کە هەڕەشە لە شێخ بکەن و داوای لێ بکەن بۆ پیران بگەڕێتەوە.. ئەمەش لەو دوو نامەیەدا دەردەکەوێ کە بۆیان ناردووە:

١ ـ نامەی وەزیری ناوخۆی حوکومەتی عیراق بە ژمارەی ٢٥١٣ی ڕۆژی ٢٠ی تشرینی یەکەمی ٩٣٠ کە لە بەشێکیدا دەڵێ: «ئێستا عەینی ئەوامیرتان بۆ تیکرار دەکەمەوە کە بۆ پیران عەودەت بکەنەوەو ئەختارتان ئەکەم بە گەیشتنی ئەم کاغەزە ئەگەر دەست بەجێ ئیتاعەتی ئەوامیری سالیفولزیکر نەکەن لە حەق خۆتان و ئەتباعتان ئیجرائات ئیتیخاز ئەکرێ». (٤٠)

٢ ـ نامەی مەندوبی سامی کە لە ڕۆژی ٢٠ی تشرینی یەکەمی ٩٣٠ بۆی ناردووە، بەڵگەیەکی دییە لەم ڕووەوە هەڕەشەیەکی نوێیەو دەڵێ: «منیش ئەمەوێ ئیشتیراکی ئەو ئەمرانە بکەم کە لە تەرەفی وەزیری داخلیەوە بە ئێوە دراوە.. بۆ ئەوەی فەورەن لە خاکی عیراق بچنە دەرەوەو ئیتر واز لە موداخەلە کردنی ئوموری حوکومەتی عیراق بهێنن». (٤١)

بەڵام شێخ گوێی بەم قسانە نەداو توانی لەشکرێك کۆ بکاتەوەو لە هەمو لایەکەوە قوتابی و خوێندەوار لە خەڵکی کوردستان بڕۆن بە پیریەوەو بچنە ژێرچەکەوە. دوای ئەوەی شێخ نامەیەکی نوسی بۆ مەندوبی سامی و داوای جێ بەجێ کردنی ئەو بەندانەی کرد کە کاتی خۆی دابوویان بە کورد.. سەرلەنوێ دەستی کردەوە بە خەباتی چەکداری و تا مانگی مایسی ٩٣١ درێژەی کێشاو هەندێك بەرهەمی باشی لێ وەدەست هێناو ناوچەی پێنجوین و شاربازێڕو شارەزور ئازاد کران.. دواجار لەسەر داوای کەریم بەگی جاف و داود بەگی برای‌دا بەرەو ناوچەی گەرمیان ڕۆیشت، بۆ ئەوەی خەڵکی ناوچەکە یارمەتی بزووتنەوەکە بدەن و ئاوێتەی بن.. بەڵام بەهۆی خۆفرۆشی هەندی دەرەبەگی کورد نەیانهێشت ئەو بیرە سەربگرێ‌و لە دێی ئاوباریك لە ٥ی نیسانی ٩٣١ شەڕێکی قورس لە نێوان شۆڕشگێڕانی کوردو سوپای دوژمندا قەوماو شەڕەکە هەتا ئێوارەی خایاندو زیانێکی گەورە لە سوپای میری کەوت.

دوای شەڕەکە شێخ مەحمودو ئەو هێزە لە گەڵیا بو بەرێگای قەرەداغ دا گەڕایەوە بۆ پیران.. دواتر لە ١٣ی مایسدا خۆی دابەدەستەوە. حوکوومەتیش ڕازی بو بەوەی لێی بیورێ‌و لەهەرکوێ‌یەك دانیشێت بۆی هەیە، تەنیا ناوچەی کوردستان نەبێت. لەپێشەوە ناردیان بۆ سەماوە..

پاشان گوێزایانەوە بۆ ناسریەو لەوێشەوە بۆ قەزای عانە.. دواجار لە ساڵی ١٩٣٣دا ڕەوانەی بەغدایان کردو لەوێ دانیشت.. دەستیشیان بەسەر موڵك و ماڵیا گرت. (٤٢)

بەم شێوەیە شێخ مەحمود جارێکی تریش بەناچاری دەستی لە خەباتی چەکداری هەڵگرت. بەڵام بزووتنەوەکە دوای شێخ بە ماوەیەك کوژایەوەو سوپای عیراق لەسەرەتای مایس دا توانی ناوچەی پێنجوین و شاربازێر بگرێتەوە ژمارەیەك مەخفەری لەو شوێنانەدا دروست کرد.. بۆ ئەوەی بتوانێ بەهۆیانەوە پارێزگاری لەناوچەکە بکات. پاشان گشت ئەو عەشایەرانەی لەگەڵ شێخ دا هەڵسابوون بەبێ هیچ مەرجێك خۆیان دا بەدەستەوە.. بەمە سوپای ڕژێمی پاشایی بەیارمەتی هێزی ئاسمانی بەریتانی جارێکی تر بەسەر بزووتنەوەکەدا سەرکەوت. (٤٣)

شەڕی ئاوباریك دوا نارەزایی چەکداری کورد بوو لەسەردەمی شێخی نەمردا.. ئەمەش بەراتنبەر ئەو هەڵوێستە ناڵەبارە بوو کە ئینگلیزو حوکومەت گرتیان بەرانبەر مەسەلەی کوردو چارەسەر نەکردنی.

پاشکۆکان

ئەلف ـ بەڵگەنامەی یەکەم

ـ لەپاش عەرزی تەعزیبات و خلوسیەتی تام.. جەنابی سەید ئەحمەد ئەفەندی سەلامی عالیتانی تەبلیغ کرد.. زۆر زۆر مەمنون بووم و زۆر موفتەخیرم کە مادی‌و مەعنەوی ئیخلاسیتی خۆم بەرامبەر حوکومەتی فەخیمە ئیبرازکرد، وەلیتان مەعلوم بو.

تەحریراتێك لەتەرەف جەنابی کۆلۆنێل والسەوە بەحیمایەتی سەید ئەحمەد ئەفەندی هاتبو گەیشت.. مەعلومی کرد لە حەزرەتی ئێوە مەعلومە، ئەم کیتابە کە دەوامی ئەم حەرەکاتە ئەکات لەبەر غەصبی

مەلیك وەیا تەئمینی مەنفەعەتێکی شەخصی نیە، موقابیل بەحوقوقێکی مەشروعی میللیەوەیە. وەئەم حوقوقەش لەتەرەف عوسبەتول ئومەمەوە تەقەروری کردوە، کەبە مەوافیقی ڕەغەباتی خۆمان ئیدارەیەکمان بۆ تەشکیل بکرێ. وەرەغەباتی عومومی کوردیش لە تەقریری هەیئەتی مەبعووسەی عوسبەتول ئومەمەوە لە صەحیفەی ١٧، ٢٩، ٣٠، ٣٣، ٥٤، ٥٥، ٩١، ٩٦دا بەیانی موقەرەراتیشی ل٥ی تشرینی ئەوەڵی ساڵی ٩٢٦ وەنومرە ٤٤٢٩ بەجەریدەی ئەوقاتی بەغدادی ڕەسمەن ئیعلان کراوەو لەتەرەف سەید ئەحمەد ئەفەندی‌یەوە بەتەحریراتی ٢٣ی تشرینی ئەوەڵی ساڵی ٩٢٦وە لە ٢٩ی کانوونی ئەوەڵی ٩٢٦ عەرزکراوە کە بە غەیری ئەم مەسئەلەیە بەهیچیترقەناعەت کردن قابیل نیە.

بینائەن عەلەیهی ئیستیرحام لە ئیرادەی فەخامەتی باش قوماندانیش ئەمەیە کەتەوەسووت بفەرمون وەکو عەرز کراوە ئەم مەسئەلەیە داخلی موزاکەرە بکرێ وەنیشان بدرێ ئەم مەوادە ئەساسیانە کەعوسبەتول ئومەم داینـاوە، چۆن تەتبیق ئەکرێو شکلی ئیدارەی کوردستان چۆن ئەبێو زمانی تەتبیقی کێ ئەبێ، تیدا بەیان بکرێ. وەبۆ ئیقامەتی ئەم کیتلەیە کە لە بەندە ئینفیکاکیان غەیری قابیلە ناحیەی پێنجوین تەرك بکرێ.. ئەو وەقتە بەندەیش تەعەهوداتێك کە لەتەرەفی جەنابی سەید ئەحمەد ئەفەندی‌یەوە کراوە، تەکالیفات و تەئمیناتێك کە لە بەندە ئیدیعا کراوە کامیلەن قوبوڵ ئەکەم.. ئیتر قوبوڵی تەعزیماتم تەمەنناى ئەکەم.

بێ - بەڵگەنامەی دووەم

کاغەزی جەنابت کە بە تەئریخی ٢٩ی کانوونی ثانی ٩٢٧ نووسراو، پیم گەیشت لەبەر بەفرو باران لەپۆستەدا تاخیر کرابو.. لە ئەم کاغەزەدا جەنابت دەفەرموون کە تەعەهوداتێك کە لەتەرەف سەید ئەحمەد ئەفەندیێوە قوبوڵ کراوەو تەکالیفات و تەئمیناتێك کە لە جەنابت تەڵەب کراوە کامیلەن قوبوڵ دەکەن بەشەرتێ کە حوقوقێکی مەشروعی میللی کە لە تەرەف حوکوومەتی بەریتانیای عوزماوە موقابیل بەعوسبەتول ئومەم تەعەهود کراوە داخلی موزاکەرە بکرێت.. جەنابت دەکرێ بەعزێ مەوادی تەقریری هەیئەتی مەبعووسەی عوسبەتول ئومەم دەکەنەو ئیدیعا دەفەرموون کەئەم حوقوقی میللیە لە ئەو مادانەدا بەیان و لەتەرەفی حوکوومەتی بەریتانیاوە قوبوڵ و تەتبیقیان ڕەسمەن ئیعلان کرابوە.. لەپاش موتالەعەی ئەم مەوادانە وەها دێتە خاترم کە جەنابت وەها تێ دەگەن کە کوردەکانی کوردستانی جنوبی ئیدیعایان کردوە کە نابێت مەملەکەتیان داخلی عیراق بکرێت و حوکوومەتی بەریتانیاش ئەم ئیدیعایان قوبوڵ کردوە.. یا عەزیزم زۆر تەعەجوب دەکەم کە جەنابت بەم صورەتە لە حەقیقەتی ئەم مەسئەلەیە تێگەیشتون و مەجبورم ئەم خیتابە بە توولی عەدەمی ئیرتیباتتان لەگەڵ ئوموری دونیا نەسەب بکەم و قەراری نیهانی هەیئەتی مەبعووسەی عوسبەتول ئومەم کە لە تەرەف عوسبەتەوە قوبوڵ کرابوە لە صەحیفەی پانزدەی تەرجومەی عەرەبی تەقریریان بەم صورەتە نووسراوە.

١ - «هناك حججا مهمة تساعد على ارتباط كل منطقة من جنوب خط بروكسل بالعراق ومن تلك الحجج خصيصا الحجج الجغرافية والاقتصادية والشعور (مع كل التحفظات المذكورة) على ان تراعى الشروط الاتية:

٢ - ويجب مراعاة رغبات الاكراد فيما يخص تعيين موظفين اكراد لادارة مملكتهم وترتيب الامور العدلية والتعليم في المدارس وان تكون اللغة الكردية لغة رسمية في هذه الامور..

بەم صورەتە عوسبەتول ئومەم گوێیان نەدەدا بەو ئیدیعایە کە جەنابت دەڵێن ئیدیعای عومومی کوردەو قەراریان فەقەت ئەمە بود کە دەبێت ڕەغبەتی کوردان بۆ تەعینی مەئمورانی کوردی لە مەنتیقەی خۆیان و بۆ ناسینی کوردی بە زوبانی ڕەسمی ڕابگیرێت.. حوکوومەتی بەریتانیاو حوکوومەتی عیراق ئەم قەرارە مەحدودەی قوبوڵ و تەتبیقیان کردوە.. هیچ قسەی ئیستیقلال وەیان ئیدارەی مەحەللی بۆ کوردستان نەبومو نیيە.. وە ئەم نوقتە وازیحە بە سەید ئەحمەد بەیانم کردوە.

ئیستا دەبێت لێتان تەڵەب بکەم کە جەنابت بە بێ تاخیر جەوابێکی قەتعیم بۆ بدەن کە ئەم شەرایتە بە سەید ئەحمەد ئەفەندی دراوە قوبوڵی دەکەن یان نە.. ئەگەر قوبوڵیان نەفەرمون مەجبور دەبم فەوردن نەسیحەت بە حوکوومەتی عیراق بدەم کە ئەملاکتان بفرۆشن و ئەم فورصەتە بۆ گرتنیانەوە لە دەست دەچێت.

جیم - بەڵگەنامەی سێیەم

- لە پاش تەقدیمی ئیحتیرامات و خلوسیەت.. ئەمرۆ نامەی جەنابتان بە واسیتەی سەید ئەحمەدی مودیري سروچك گەیشت.. لە جیهەت تەبریکم کە لوتفتان فەرمو بو زۆر مەسروورو موتەشەکیر بوم.. من مودەیێکە لێرە، لە هەولێریش گەلێ سەعیم کرد بۆ ئیستیراحەتی جەنابتان.. فەقەت مەعەلتە ئەسوف چونکە لیوای ئێمە غەیری لیوای ئێوەبو، بە هیچ شتێك مۆفەق نەبوم. ئەم ئەحوالاتەو ئەم حالە موئسیفە کە دەرحەقی جەنابتان و خزمتان و سادات ڕوی داوە، من زۆر کەشفم کردوەو زۆر چاك ئەزانم هیچ لە حوکوومەتەوە نیە، هەمووی لەبەر موعتەمیدەکانی خۆتە کە ئیعتیمادیان پێ ئەکەیت و بە قسەیان ئەکەیت، لەنەتیجەدا شەخسی خۆت و سادات موتەزەریر ئەبن و مەحو ئەبنەوە، ئەوی ناخۆشەویستی جەنابتان بێ موستەفید ئەبێ.

رجات لێ ئەکەم لە دونیادا هیچ شەخسێك هەیە خۆی فیدای سەعادەتی خزمی خۆی وەیا عەشیرەتی خۆی بکا بۆ ئیستیفادەی عەدوی

خۆی . . ئەمە لوتفەن خۆتان تەحلیل و حەلی بفەرموون .

من چاکم بۆ مەعلوم بووەو چاکیش ئەزانم هەر کەسێ ئیستیشارەی پێ ئەکەی ئەمینم سەوقی ڕێگای چاکت ناکا . . تەریقی تەفەکور بفەرموون .

ئەو حوکومەتە موعەززەمەی بەریتانیا کە ئەمرۆ شەرق و غەرب لە ژێر سەتوەتیا لەبەری پێ یا وەکو مێشولە وایە ، چەلوتفێکی دەرحەق بە جەنابت کردو موقابیل ئەم لوتفە چە ئەزیەتێکی لە جەنابتانەوە دی . . عەلاوەتە هەر ئەزیەتێکی لە جەنابتانەوە دی ئەغماضی لێ کردو هەر لوتفی نیشان داو هەر قەرارێکی دا جەنابتان لەسەری نەوێستان و ئەباتتان نەکرد تەفسیلاتی ئەم حالأتە کە لە ئیحتیلالەوە هەتا ئەمرۆ ڕوی داوە کە حوکومەت لوتفی کردووەو موقابیلت لە جەنابتان هەر زەرەری دیوە .

ئەو ئیخفالاتەی تورك دەرحەقی بە جەنابتانی کردووەو خیانەتی مەعیەت و ئەترافتان کە لە گەڵ جەنابتان کراوە ئەگەر هەمووی بنووسم کتێبێکی لێ دێتە وجود . لە عیراقە لە ئێران ، لە تورکیا هەر کەسێ موخابەرەو موکالەمە لە گەڵ جەنابتان بکاو ڕوی ئیخلاس نیشان بدا ، تەصدیقم بکە ئارەزووی مەحویەتتان ئەکاو ئەمرۆ کەم کەس هەیە لە موعامەلاتی جەنابتان مەمنون بێت و لە عومومی حوکوومەتی عیراق و ئێران و تورك ئەمین بن .

لەحوکومەتی عیراق و بە ریتانیا بۆئێوە موشفیقتر نیەو ئەسبابی شەفەقەتیان بۆ بەیان بکەم . تائێستا حوکوومەت نەی ویستووە مەحوتان بکاتەوە ، وە ئیلا دەرحاڵ مەحووی ئەکردنەوە .

مەعلومی جەنابتانە ئۆزدەمیری سەگ کە لە ڕەواندوز بو ، عومومی کوردستان و بە تکە ئەنویەی سائیرەی عیراقیش زیمنەن تەرەفداری بوون . حوکومەت بە یەك حەفتە خاریجی حودود تارومارى کرد .

حوکومەت موشفیقە ئەیەوێت جەنابتان بە دەستی مەحو نەبنەوە . . وە ئەم حالأتە کە نەتیجەی هاتە سەر ئەم ئیتیفاق نامەیە کە سەید ئەحمەد لە بەغداد کردوییتی ئێستا تەغیری ئەم ئیتیفاق نامەیە غەیر مومکینەو ڕەفز کردنیشی بۆ ئێوە ئەزانم سەبەبی مەحوییەتە . . غەیری قوبوڵی ئەو موعاهەدەیە بە هیچ ڕێگای تر نیە . ئەگەر ئیستیراحەت و سەعادەتی خۆتان و عائیلەتان و ساداتتان ئەوێت ئەم موعاهەدەیە ئیمزا بفەرموون و بە موجیبی عەمەل بکەن . مودەییك ئیستیراحەت بفەرموون . . ئەو سووئی تەفاهومەی بەینی حوکوومەت و جەنابتان ڕەفع ببێ و حوکوومەت ئیعتیماد بە جە نابتان بکا . . ئەو وەقتە قابیلە موراجیعەت بکەن و تەوسیعی ئیستراحەتی خۆتان بکەن و مەئموری وەکو ئێمەو حەزرەتی جەنابی موفەتیشی ئیداری حەقی کەلامان ئەبێ کە بە مافەوقی خومان بگەیەنین .

فەخامەت مەئاب حەزرەتی مەندوبی سامی زۆر ئیزهاری لوتفی لەدەرحەقی جەنابتان فەرمو ، لەنەتیجە قەلبی ئەو زاتە موحتەرەمە گەورەیەشتان ڕەنجیدە کرد .

هەرتەتیب خاتری ئەو زاتە موعەززەمە بۆ ئێوە تەئمینتان ئەکەم لە هەمو لیوای سلێمانیو لە عومومی کوردستان گەورە ترە . هەربۆ تەتیب خاتری ئەو زاتە موحتەرەمە ئەبێ ئەمری نەشکێنن وەعەجە لەجەوابم بۆ بنووسنەوە .

پەراوێزەکان :

١ ـ عبد الرزاق الحسني، تاريخ العراق السياسي الحديث، ط٢، ج٢، بيروت ـ لبنان ١٩٨٣، ص ١٥٠

٢ ـ عبد الرحمن البزاز، العراق من الاحتلال حتى الاستقلال، ط٣، بغداد ١٩٦٧، ص ١٦٦ .

٣ ـ عبد الرزاق الحسني، سەرچاوەی ناوبراو، ل١٥٩ .

٤ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ٢٥ نیسانی ٩٢٦ .

٥ ـ بەڵگەنامەی ژمارە ٧٧٣/٧ . . ڕۆژی ای مایسی ٩٢٦ .

٦ ـ هەمان سەرچاوەی ناوبراو

٧ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ساڵی ٩٢٦، بێ ئەوەی ڕۆژو مانگی لەسەر بێت .

٨ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ١٦ی ئەیلولی ٩٢٦ .

٩ ـ هەمان سەرچاوەی ناوبراو

١٠ ـ هەمان سەرچاوەی حەوتەم

١١ ـ بەڵگەنامەی بێ‌ژمارە . . ساڵی٩٢٧، بێ ئەوەی ڕۆژو مانگی لەسەر بێت .

١٢ ـ عبد الرحمن البزاز، سەرچاوەی ناوبراو، ل٢٩١ .

١٣ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ساڵی ٩٢٧، بی ئەوەی ڕۆژو، منگی لەسەر بێت .

١٤ ـ هەمان سەرچاوەی ناوبراو .

١٥ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ساڵی ٩٢٧ . . بێ ئەوەی ڕۆژو مانگی لەسەر بێت .

* ـ لەو سەردەمەدا تەنیا لەناوچەی سلێمانی خوێندن بە کوردی بووە .

١ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ٤ی نیسانی ٩٢٧ .

١٧ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . ڕۆژی ٦ی ئایاری ٩٢٧ .

١٨ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارەو ساڵ

١٩ ـ «ژیان»، سلێمانی، ژمارە ٢٦٢ ڕۆژی ٦ی تشرینی ساڵی ٩٣٠، ل١، ٢ .

٢٠ ـ هەمان سەرچاوەی ناوبراو، ل٢ .

٢١ ـ ئەحمەد خواجە، چیم دی، بەرگی دووەم، ل١٥٥، ١٥٩ .

٢٢ ـ هەمان سەرچاوەی ناوبراو، ل١٥٨، ١٥٩ .

٢٣ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ١١ی کانوونی دووەمی ٩٢٨

٢٤ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ٢١ی کانوونی دووەمی ٩٢٨

٢٥ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ٣٠ی کانوونی دووەمی ٩٢٨

٢٦ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ساڵی ٩٢٩ . . بێ ئەوەی ڕۆژو مانگی لەسەر بێت .

٢٧ ـ هەمان سەرچاوەی ناوبراو .

٢٨ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ٢٣ی تشرینی یەکەمی ٩٢٩

٢٩ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ٢٦ی کانوونی دووەمی ٩٢٩

٣٠ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ڕۆژی ٢٢ تشرینی دووەمی ٩٢٩

٣١ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارەو ساڵ.

٣٢ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارە . . ساڵی ٩٢٩.

٣٣ ـ بەڵگەنامەی ژمارە ٤ . . ساڵی ٩٢٩ . . بێ ئەوەی ڕۆژو مانگی لە سەر بێت.

٣٤ ـ عبدالرزاق الحسني، سەرچاوەی ناوبراو، ل٢٣٠

* ـ بۆ زانینی ناوی ئەو مەبعووسانە بروانە: ئەحمەد خواجە، چیم دی، بەرگی دووەم، ل٥٩، ٧٨.

٣٥ ـ بەڵگەنامەی بێ ژمارەو ڕۆژ . . بەیانێکە لەلایەن کۆمەڵەی سەربەخۆیی دەرکراوە.

٣٦ ـ بۆ زیاتر زانیاری بروانە: «ژیان»، سلێمانی، ژمارە ٢٧٩، ٢٥٩، ٢٤٩

٣٧ ـ دکتۆر قاسملو، کوردستان و کورد، ل٨٠.

٣٨ ـ ئەحمەد خواجە، چیم دی، بەرگی سێیەم، ل٩٢.

٣٩ ـ هەمان سەرچاوە، ل٩٥.

٤٠ ـ «ژیان»، ژمارە ٢٦٢، ل١

٤١ ـ هەمان سەرچاوە، ل٢.

٤٢ ـ عبدالرحمن البزاز، هەمان سەرچاوەی ناوبراو، ل٢٩١

ـ لە ساڵی ٩٣٩ یاسای گێڕانەوەی ئەوموڵك و ماڵانە دەرچوو، دایانەوە بە شێخ مەحموود.

بۆ ئەمە بروانە: عبدالرحمن البزاز، سەرچاوەی ناوبراو، ل٢٩١.

٤٣ ـ لغة العرب، جـ٢، ص٤٧٩

ـ هەمو ئەو بەڵگەنامانەی لەم باسەدا ناویان هاتووە لای خۆم پارێزراون.

بعض الحقـائق عن اتفاقية عام ١٩٢٧ بين الشيخ محمود والسلطة الملكية

كمال نوري معروف

يتحدث البحث بصورة موثقة عن نضال الشيخ محمود ضد الانكليز واعوانهم في اواخر العشرينات، ومارافق ذلك من احداث مهمة ادت في نهاية الامر الى التوقيع على اتفاقية عام ١٩٢٧ بين الشيخ والسلطة الملكية القائمة يومذالك، وباشراف مباشر من البريطانيين الذين لم يألوا جهدا الا وبذلوه من اجل وضع نهاية لنضال الشيخ محمود . .

ونتيجة للمعاملة غير الطيبة التي تلقاها الشيخ من رجال السلطة بعد الاتفاقية وملاحقته وبايعاز من البريطانيين . . ظهرت خلافات جديدة بين الطرفين دون التوصل الى نوع من الاستقرار والطمأنينة في ربوع المنطقة.

ومن خلال هذه الحالة برز الى الوجود رجال ضعفاء على الساحة الكردية كانواقد باعوا ضميرهم الى السلطة انذاك ليستخدموا ندا للشيخ الكبير.

ومع هذا فقد عاد الشيخ مرة اخرى الى مراسلة الرجال البريطانيين ليضغط عليهم لتنفيذ مطالب الاكراد الخاصة بحقوقهم القومية. الا ان محاولاته باءت بالفشل بسبب عدم استماع الساسة البريطانيين الى مثل هذه الأقوال.

وحينما طلب الشيخ محمود الاجتماع بهم لمناقشة الموضوع، نجح في محاولته واجتمع بهم . . الا ان طلباته رفضت مرة اخرى . . وأدى هذا الى ظهور انتفاضة عام ١٩٣٠ في السليمانية . . وتجدد الاشتباكات بين الطرفين وانتهت بمعركة (ئاوباريك)، وتسليم الشيخ نفسه الى السلطة ونفيه الى جنوب العراق.